



Tijdljn IJsselmeergebied

Verslag van de rondetafelgesprekken op
23 juni 2017: de ontwikkeling van een
tijdljn voor het IJsselmeergebied

Het IJsselmeergebied is een gebied met grote diversiteit, zowel wat betreft de (ontstaans)geschiedenis van het gebied als ook wat betreft de huidige beleving en gebruik. Om een beeld te krijgen bij de ontwikkelingen van het IJsselmeergebied in de tijd, ontwikkelt de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed een 'Tijdljn IJsselmeergebied'. De bedoeling is dat de tijdljn een hulpmiddel vormt voor een ieder met een ruimtelijke opgave in het gebied.

Op 23 juni stonden de deuren van de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed open voor betrokkenen om over de tijdljn mee te praten. Hieronder staan de bevindingen en suggesties beschreven.

IJsselmeergebied, op de golven van de tijd

Veel mensen zien het IJsselmeer in beginsel als 'een badkuip met water'. Wie zich echter verdiept in de geschiedenis van het gebied ontdekt dat het gaat om een gelaagd landschap met vele verhalen. In een periode van 10.000 jaar heeft het gebied zich ontwikkeld van land naar steeds meer water en vervolgens weer



met land. De verhalen gaan over voor- en tegenspoed. Op de golven van de tijd is de geschiedenis van het IJsselmeergebied te duiden. Daarnaast is de tijdspanne van 10.000 jaar op te delen in vijf perioden met onderscheidende ruimtelijke en maatschappelijke kenmerken. Hoe verder terug in de tijd, hoe minder zichtbaar de overblijfselen zijn. Hoe dichterbij in de tijd, hoe meer we nog kunnen herkennen. Veel van het nabije verleden heeft nog betekenis voor de (lokale) bevolking. Dat is de reden om vanuit een historisch perspectief een doorkijk te geven naar de toekomst. Hoe maken we met onze geschiedenis een nieuw verleden? Hieronder volgen de belangrijkste bevindingen van de workshop.

Een concept tijdljn van het IJsselmeer was hierbij het uitgangspunt.



Voorspoed en neergang

We zien in de ontwikkeling van de Zuiderzee perioden van bloei en neergang en van ontwikkelingen en rampen. Pas rond het jaar 1200 zorgden samenwerking en het vormen van collectieven zoals de Hanze en waterschappen voor voedseloverschot en veiligheid, hetgeen de basis vormde voor bevolkingsgroei en economische welvaart. Door de val van Antwerpen (in de Tachtigjarige Oorlog) kwam Amsterdam op en daarmee ook de intercontinentale handel. Dat betekende dat de Republiek der Zeven Verenigde Nederlanden in de 17^e eeuw een grote bloei doormaakte. Daar kwam een einde aan in het rampjaar 1672. Volgens een Nederlands gezegde was “het volk *redeloos*, de regering *radeloos* en het land *reddeloos*”. In dat jaar begon de Hollandse Oorlog en werd de Republiek der Zeven Verenigde Nederlanden aangevallen door Engeland en Frankrijk. Daarbij werd de complete handelsvloot van 192 schepen, die op de rede van Terschelling lag, tot zinken gebracht. Toen ook Keulen en Münster de Nederlanden de oorlog verklaarden was de ramp compleet. Het rampjaar duurde ongeveer 17 maanden. Banken, scholen, winkels, rechtbanken en schouwburgen werden gesloten. Kunsthandelaars en -schilders gingen failliet aan de gevolgen van een heftige crisis. In Enkhuizen zien we bijvoorbeeld dat de bevolking enorm terugloopt en huizen in verval raken en afgebroken worden. Armoede betekende ook slecht dijkonderhoud, waardoor veel dijken doorbraken en overstromingen plaatsvonden. Pas rond 1800 is opnieuw een periode van bloei te zien. Die is gekoppeld aan visserij op haring en ansjovis en de export van goederen. Daarnaast werden de handen ineen geslagen om de dreiging van een zich steeds verder uitbreidende Zuiderzee tegen te gaan en tevens nieuw land in te polderen. De eerste plannen voor afsluiting van de Zuiderzee waren er al in 1848. Met de introductie van de stoommachine werd als eerste de

Haarlemmermeer drooggemalen en werden verschillende plannen voor de afdamming en inpoldering van de Zuiderzee verder opgesteld. De precare voedselsituatie in de Eerste Wereldoorlog en de stormvloeden in de jaren na 1900 zorgden voor de Zuiderzeewet in 1918. Daardoor ontstond het IJsselmeer zoals we dat nu kennen.

Als we deze lijn doortrekken naar de toekomst kunnen we stellen dat al die veranderingen in het verleden aangeven dat we niet bepaald met een statisch gebied te maken hebben. En ook nu weer is samenwerking een vereiste om de verwachte problemen zoals de zeespiegelstijging en de milieuproblemen het hoofd te bieden.



Vĳf Zuiderzee- en IJsselmeerperioden

Tĳdens de workshop werd de deelnemers gevraagd om terug te kijken in de tĳd en daaruit conclusies te trekken. Deze analyse leidde tot 5 perioden.

7000 tot 800 v.Chr.: ‘bewoning in de prehistorie’. Een periode waarin de mens zich aanpaste aan het natuurlijke en het zich ontwikkelende landschap en zich her en der vestigde.

500 tot 1200 n.Chr.: ‘agrarische economie, ontginning en bedĳking’. De bevolking groeit en de eerste bedĳkingen en agrarische ontginningen zorgen voor vestiging van o.a. kloosters en het ontstaan en de groei van steden. De eerste dijken worden aangelegd en waren vaak nog van lokaal en individueel niveau. Nieuw land werd gewonnen en ingedĳkt voor de voedselproductie. Tevens begint in de tweede helft van deze periode het IJsselmeer zich te vormen door het wegslaan van veenland tĳdens stormvloedēn.

1200 tot 1900 n.Chr.: ‘stedelijke maatschappĳ en handels-economie’. Aanvankelijk vindt er nog een verdere vergroting van het IJsselmeer plaats. De Hanze en daarna de VOC zorgen voor grote economische bloei en daarmee voor de groei van stad en land. De opkomst van Amsterdam is een feit.

1900 tot 2000 n.Chr.: ‘Industrialisatie, technologisering en planning’. Waterveiligheid en voedselveiligheid zorgen ervoor dat er planningsmethoden worden toegepast die kenmerkend zĳn voor een ‘natie-staat’. Op grote schaal wordt land drooggelegd en worden dijken aangelegd.



2000 tot nu: ‘globalisering en klimaatverandering’.

Metropoolvorming (metropolitanisering) en de wens voor meer natuur (ecologisering) maken aanpassingen noodzakelijk aan de veranderingen die ontstaan in en rond het IJsselmeer (adaptatie strategie). Dat betekent dat de stijging van de zeespiegel aangeprepen kan worden om onze historische dijken, steden en natuur in samenhang te ontwikkelen en veilig te maken voor toekomstige generaties.

Bĳlage: aanvullingen op de tegels

De opbouw van de tĳdlĳn bestaat uit ‘tegels’, kleine afbeeldingen die als een icoon ēēn van de facetten van het IJsselmeergebied in de tĳd verbeelden. Er zĳn suggesties gedaan voor samenvoeging van tegels, noties en aanbevelingen.

Samenvoeging

1. Er zou een tegel van vóór 11.000 jaar v. Chr. toegevoegd kunnen worden.
2. Tegel 2 en 3 gaan beide over de fase van krimp van de bevolking inkrimping en bodemdaling. Hier speelt de omslag van landbouweconomie naar een handelseconomie. Voor deze fase zou 1 tegel gemaakt kunnen worden.
3. Tegel 5 tot t/m 7 heeft als overkoepelend thema ‘verstedelijking en de ontwikkeling van welvaart’. Hier zou ēēn tegel voor gemaakt kunnen worden.
4. Ook tegel 8 en 9 hebben een gezamenlijk verhaal. Beide vertellen over de crisis in het gebied en het ontstaan van armoede en de terugloop van de bevolkingsaantallen.
5. Er zou een tegel toegevoegd kunnen worden die de opmaat geeft naar de toekomst (“want waar houdt de tĳdlĳn op?”). Onderwerpen voor deze tegel kunnen zĳn: energie of water (drinkwater, zoetwater).



Een paar noties

- Er ontbreekt een tegel over landschap en natuur, zo rond 1980. Wel is het de vraag of het natuuronderwerp wel een ‘cultuur-historie’ tegel moet zijn.
- ‘Nooit meer honger’ maakt indruk. Een deel van de aanwezigen vindt het een omslag van feitelijke titels naar een titel met een maatschappelijke impact en adviseert de tegels met duiding te vertalen of juist alle tegels een feitelijke tekst te geven.
- Dwarsverbanden: De opkomst en de neergang die in de tegels 8 en 9 zichtbaar zijn, hebben kenmerken van onze huidige klimaatopgave en opgave op het gebied van waterveiligheid.
- De tegels ‘krimpende steden’, ‘natuurlijke landschap gouden eeuw’ en ‘bedijking’ (ook hier samenwerking belangrijke factor) maakten indruk.
- Het thema ‘bestuurlijke samenwerking’ krijgt nog onvoldoende aandacht in de tijdlĳn. Er is in het gebied altijd samengewerkt om iets voor elkaar te krijgen. Anderzijds hebben we ook een aantal momenten van mismanagement gekend.
- Er is aan meerdere tafels gesproken over de balans tussen de west- en de oostkant van het IJsselmeergebied. De oostkant komt onvoldoende aan bod.

Aanbevelingen

- In het gebied zijn diverse thematische (golf)bewegingen te zien. Vooral in bebouwing en bestuurlijke samenwerking. Elke fase kent haar ‘eigen’ kunstwerk. Voor de toekomst komt het ecologische en aquatische bouwwerk op de voorgrond. Op dit moment laat de ruimtelijke kwaliteit van natuurontwikkeling te wensen over.
- Ook in transport en energie is een golfbeweging zichtbaar. Belangrijk is dat natuur en cultuur zich in de toekomst goed verhouden tot elkaar.

- Het verdient aanbeveling om de diverse golfbewegingen weer te geven in de tijdlĳn. De titel van de tijdlĳn kan zijn ‘IJsselmeergebied op de golven van de tijd’.
- Om de verborgen boodschap van de tijdlĳn te vertellen, zou een extra balk kunnen worden toegevoegd om de grotere context weer te geven: leven met een natuurlijk systeem.
- Als er een toekomstige tegel wordt toegevoegd, dan zou de boodschap van deze tegel collectiviteit kunnen zijn, waarbij de waarden van het verleden een toekomst krijgen.
- De Gouden regels van Frits Palmboom en de tijdlĳn zijn twee autonome producten, die samen een handreiking kunnen vormen voor beleid, bestuurlijke afwegingen en uitvoering. De tijdlĳn is een hulpmiddel om de waarde van landschappelijke kenmerken en gebiedskarakteristieken te duiden. De Gouden Regels van Frits Palmboom zijn een hulpmiddel om goede ruimtelijke analyses te maken. Beide kunnen tot bewustere afwegingen leiden met als resultaat ruimtelijke kwaliteit.
- Tot slot wordt opgemerkt dat de jeugd op een heel andere manier naar opgaven kijkt dan de oudere generatie. We doen er goed aan om het gedachtegoed van tijdlĳn en Gouden Regels het werk te laten doen bij de mensen die de toekomst hebben. De grootste zorg is dat als de gebiedsagenda IJsselmeer “klaar” is, men denkt dat het ook af is.



Geïnteresseerden in het verslag

Hilde Kloosterziel	Provincie Friesland
Bertus de Jong	Provincie Friesland
Dolf van Weezerlens	Provincie Friesland
Jack van der Wal	Provincie Friesland
Jan Roozenbeek	Provincie Overijssel
Willemijne Moes	Provincie Overijssel
Jan Dirk Hoekstra	Provincie Noord Holland
mevrouw Shirin Jaffri	Provincie Noord Holland
Charles van Schaik	Provincie Noord Holland
Suzanne van den Noort	Provincie Noord Holland
Joke Schalk	Rijkswaterstaat
Jan Astrego	Astrego Advies
Carl Loeff	Heemschut
Rieke Groot	CRA
Frits Palmboom	PalmBout Urban Landscapes
Pam Wennekes	Beroepschartervaart
Elisa Bours	Het ministerie van Infrastructuur en Milieu
Richtsje van Berkum	Provincie Friesland
Ruud Guys	Guys Advies
Rijk van Bennekom	Bennekom Advies
Ruurd Noordhuis	Deltares
Tom Plattel	Gemeente De Fryske Marren
Rita Braam- van Valkengoed	Gastvrije Randmeren
Jacco Maissan	Provincie Flevoland
Diederik van Aalten	Het Hoogheemraadschap Hollands Noorderkwartier
Bert Kappen	Het Hoogheemraadschap Hollands Noorderkwartier
Marieke de Lange	Wageningen Universiteit
Jan Roozenbeek	Roozenbeek Advies

Hans Pietersma	It Fryske Gea natuurbescherming
Bastiaan Tiegelaar	Waterschap Zuiderzeeland
Arthur Helling	Recron
Linda Seikritt-Evers	Gemeente Lelystad
Veronica van der Goot	Gemeente Lelystad
Aline Klein-de Ruitier	Rijksdienst Voor Ondernemend Nederland
Arnoud Turkstra	Provincie Flevoland
Pieter den Besten	Het ministerie van Infrastructuur en Milieu
Joost Wentink	Wentink Advies
Gerda de Bruijn	RCE
Arne Haijtsma	RCE
Ellen Vreenegeoor	RCE
Berthe Jongejan	RCE
Menne Kosian	RCE
Misja Boonzaayer	RCE
Gàbor Kozijn	RCE
Lammert Prins	RCE
Annete Mulder	Het ministerie van Infrastructuur en Milieu
Inge Hoogerbrugge	Rijksdienst Voor Ondernemend Nederland
Clasina Jansen	Het ministerie van Infrastructuur en Milieu
Eelco Hoogendam	Ministerie van Economische zaken
Carla van der Schaag	Rijkswaterstaat
Willmein Moes	Provincie Overijssel
Bernadette Verstege	Het ministerie van Infrastructuur en Milieu
Elisa Bours	Het ministerie van Infrastructuur en Milieu
Albert Rimmelzwaal	Rijkswaterstaat
Noorts	Provincie Noord Holland
Vincent Tiel Groenestege	Rijksdienst Voor Ondernemend Nederland

Hebt u vragen?

Bel dan 033 – 421 7 456 of stuur een mail naar info@cultureelerfgoed.nl.
www.cultureelerfgoed.nl

Tekst: Misja Boonzaayer, Berthe Jongejan, Lammert Prins, Doris Schmutzhart en Ellen Vreenegeoor.

Foto's: Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed, tenzij anders vermeld.

Aan deze uitgave kunnen geen rechten worden ontleend.

Oktober 2017

Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed, Smallepad 5, 3811 MG Amersfoort

Met kennis en advies geeft de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed de toekomst een verleden.